

УДК 78:373.67

ФОРТЕПІАННА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Ревенчук В. В.

У статті аналізується проблема інтеграційних зв'язків між інструментально-виконавськими дисциплінами у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Обґрунтовується необхідність педагогічної проєкції знань та умінь, отриманих у процесі навчання у класі фортепіано.

Ключові слова: інструментально-виконавська підготовка, музично-виконавські дисципліни, інтеграція навчальних дисциплін, навчальний репертуар, інтерпретація музичного твору.

В статье анализируется проблема интеграционных связей между инструментально-исполнительскими дисциплинами в процессе профессиональной подготовки будущего учителя музыки. Обосновывается необходимость педагогической проекции знаний и умений, полученных в процессе обучения в классе фортепиано.

Ключевые слова: инструментально-исполнительская подготовка, музыкально-исполнительские дисциплины, интеграция учебных дисциплин, учебный репертуар, интерпретация музыкального произведения.

The article analyzes the educational issue at piano class, which should provide integration between instrumental and performance classes. Future music teacher's piano training is seen as part of his or her professional development. Integrative connections between educational subjects (music and performing, as well as music and theoretic, music and historical) are used to overcome the contradictions between diverse knowledge in certain subjects and their synthesis and integrated application in their performing and future educational career.

The article focuses on the piano study content, which includes studying instrumental works of different forms. These works can be used by students in teaching practice and in musical education of school children. Besides, the content includes acquisition of theoretical knowledge which makes it possible to comprehend various styles, forms and genres of music thoroughly.

Moreover, the author mainstreams that a future music teacher has to master specific techniques of teaching music dealing with the plays of school repertoire. While focusing on these works as music samples for future educational activities and their application in work with children, developing the ability for analytical study of these works and creation of the work pedagogically adapted verbal characteristics, students realize what future music teacher work is in its complexity and diversity.

In the article the author states the necessity of teaching projections for knowledge and skills, acquired during piano training, piano learning content should enhance student's teacher thinking and form his or her ideas and basic skills for future professional activities.

Key words: performing and instrumental training, music and performing subjects, integration courses, educational repertoire, music work interpretation.

Професія вчителя музики вважається однією з найбільш складних та різнобічних за видами творчої діяльності. На уроці музики в школі вчитель виступає як інструментальний виконавець, вокаліст та хоровий диригент, відтак інструментально-виконавські, вокально-хорові та диригентські навички, які формуються у процесі його фахової підготовки, мають утворювати певний комплекс. Крім того, вчитель музики повинен мати чітке уявлення про що він має розповісти дітям та на основі якого музичного твору ілюструвати ту чи іншу тему уроку. Тобто теоретична інформація, яка дається учням на уроці музики, є своєрідним відображенням загальної музично-теоретичної та методичної підготовки вчителя, його ерудованості, уміння говорити про музику тощо. Така поліфункціональність майбутньої фахової

діяльності вчителя музики має забезпечуватися розвитком у студента у процесі навчання комплексу необхідних знань, виконавських умінь для подальшого їх використання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи в усіх різноманітних видах мистецької діяльності.

Однак, незважаючи на значні зусилля у сфері організації фахової підготовки майбутнього вчителя, існують невирішені питання між теоретичною і виконавською підготовкою студентів та їх здібністю реалізувати набуті знання та вміння у майбутній професійній діяльності. Особливо проблема невміння використовувати отримані знання й навички у практичній діяльності виявляється під час проходження студентами педагогічної практики у школі, коли вони виявляються майже безпомічними у процесі представлення музичного твору учням.

Тому підготовка майбутнього вчителя музики до практичної роботи в загальноосвітній школі має характеризуватися посиленням міждисциплінарних зв'язків, інтеграцією їх змісту, внаслідок чого може створюватися новий синтезований навчально-виховний комплекс музикознавчого і музично-педагогічного знання та більш продуктивно здійснюватися накопичення у студентів інтегрованих умінь.

Проблема професійного становлення майбутнього вчителя є об'єктом вивчення багатьох наук. Так, психолого-педагогічні її аспекти обґрунтовувались у працях І. Бежа, О. Леонтьєва, В. Сластьоніна, Г. Костюка та ін. Базовими для обґрунтування проблеми професійної підготовки вчителя музики є праці Е. Абдулліна, Л. Арчажнікової, Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької та ін. Теоретико-методичні підходи до розв'язання музично-виконавських завдань ґрунтуються на осмисленні й узагальненні досвіду, накопиченого у сфері підготовки майбутніх музикантів: Л. Баренбойм, О. Гольденвейзер, К. Ігумнов, Г. Коган, А. Корженевський, Я. Мільштейн, Г. Нейгауз, Г. Ципін та інші.

На необхідності забезпечення інтеграційних зв'язків у мистецькому навчанні наголошують О. Рудницька, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, О. Щолокова, Б. Юсов, які визначають інтеграцію як універсальний підхід до вивчення мистецтва. Найповніше проблема інтеграції навчальних дисциплін у галузі музично-педагогічної освіти розглядається у працях В. Лабунець, Ж. Карташової, де аналізуються інтеграційні зв'язки між інструментально-виконавськими дисциплінами у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики [2].

Метою даної статті є визначення змістового наповнення фортепіанного навчання на основі принципу інтеграції дисциплін, аналіз фортепіанної підготовки як важливої складової професійного становлення майбутнього вчителя музики.

"Інтеграція – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який виявляється через єдність із протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації; процес, який об'єктивно детермінується взаємопроникненням різних видів і компонентів матеріально-виробничої і суспільно-політичної діяльності людей" [1, с. 33].

За своєю сутністю інтеграція знань та умінь – це не просте їх накопичення, це збереження знань з одного предмета з метою їх активного використання в іншому, що й дозволяє в майбутньому застосувати ці знання, вміння та навички у різноманітних ситуаціях. Інтеграція навчальних дисциплін має докорінно змінювати зміст фахової підготовки майбутнього вчителя музики, сприяти цілісному системному засвоєнню теоретичних знань, практичних умінь, пов'язаних з музично-виконавською діяльністю. Інтегративні зв'язки між навчальними дисциплінами (як музично-виконавськими, так і музично-теоретичними, музично-історичними) дозволяють долати протиріччя між розрізненими знаннями з окремих предметів і необхідністю їх синтезу, комплексного застосування як у виконавській практиці, так і у процесі майбутньої педагогічної діяльності.

Однак, як вказує практика, інтегративні зв'язки між фаховими навчальними дисциплінами формуються далеко не в усіх студентів і часто студент-випускник має не зовсім повне уявлення про свою майбутню професійну діяльність. На якому ж етапі професійної підготовки, де саме мають інтегруватися теоретичні знання та практичні вміння, набуті студентом у процесі навчання?

На наш погляд, таким провідником інтеграції навчальних дисциплін може стати інструментально-виконавська підготовка. Вивчення музичного твору в інстру-

ментальному класі потребує залучення значного арсеналу музично-мисленнєвих дій: осягнення інтонаційно-виразного смислу музики, розуміння принципів організації музичних конструкцій, оперування узагальненими художніми категоріями тощо. Для усвідомлення студентом комплексності своєї майбутньої професійної діяльності у класі фортепіано доцільно проводити паралелі з іншими музично-виконавськими дисциплінами. Так, у процесі вивчення музичних творів для подолання проблеми т.зв. "молоточковості" звучання на фортепіано та розвитку у студента уявлень про зв'язність фортепіанного звучання корисно спрямовувати його увагу на вже набуті вокальні навички (тобто уміння ніби "вокалізувати" інструментальний твір), у процесі вивчення складного у ритмічному плані інструментального твору використовувати навички поєднання сольфеджування з ритмо-схемами, для формування навичок гри в одному темпі корисно звертатися до диригентської схеми, яка дозволить контролювати темпові відхилення тощо.

Для розвитку мотивації до оволодіння фортепіано слід акцентувати увагу студента на універсальності цього інструмента й збільшенні потенційної можливості опанування іншими виконавськими дисциплінами, адже без фортепіано складно вивчити інтонаційно правильно вокальний чи хоровий твір, перевірити правильність виконання задачі з гармонії, сформувати у себе загальне уявлення про багатство хорового звучання та його гармонічне наповнення шляхом виконання хорової партитури тощо. Створення у процесі фортепіанної підготовки відповідного акценту на взаємозв'язок між виконавськими дисциплінами дозволить сформувати у студента більш цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність та коло навичок, які будуть найбільш використовуваними на практиці. Поступово студент навчиться розуміти, що цілеспрямованість, аналітичність у процесі оволодіння навчальним репертуаром у інструментальному класі стане фундаментом його майбутньої фахової компетентності.

Навчальна програма кожного студента у класі фортепіано включає так званий шкільний репертуар – це музичні твори малих форм, які можуть використовуватися ним у процесі педагогічної практики та на основі яких може здійснюватися музичне виховання дітей у школі. Однак практика свідчить, що включення до навчальної програми шкільного репертуару само по собі, на жаль, не допомагає студентам у професійній орієнтації, оскільки у класі інструментально-виконавської підготовки спостерігаються перекося в бік вирішення вузько виконавських завдань та недостатнє її спрямування на розвиток у студентів здатності до самостійного тлумачення художньо-образного змісту музичних творів; відсутність уваги до педагогічної інтерпретації набутих знань, умінь і навичок студентів, відірваність фортепіанного навчання від інших сторін виконавської підготовки студентів (вокально-хорової, диригентської); мозаїчність знань студентів щодо історико-стильових та жанрових особливостей музики тощо.

Інструментально-виконавська підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань, без яких неможливе ґрунтовне осягнення музичних творів різних стилів, форм та жанрів. Без теоретичної обізнаності інструментально-виконавська підготовка перетворюється на репетиторство, "натаскування", "сліпе" копіювання тощо. Теоретичні знання не можуть бути відірваними від виконавської діяльності, вони покликані допомагати в усвідомленості й розумінні змістовності музичних творів. Отримані відомості (художньо-історичні, музично-теоретичні, практично-виконавські) мають проектуватися на конкретний музичний твір, який виконується у класі "Основного інструмента". Аналізуючи музичний твір, студент має вчитися оперувати термінами й поняттями, вводити їх у практику власної виконавської та майбутньої педагогічної просвітницької роботи.

Тобто досить гостро стоїть проблема інтелектуального розвитку студента та його мистецького тезаурусу. З одного боку, студент має володіти певним обсягом теоретичної інформації, яка дасть йому можливість якнайглибше вникнути у зміст музичного твору для його художньо-переконливої інтерпретації. З іншого боку, студент має володіти певним обсягом теоретичної інформації для того, щоб вчитися розмірковувати про музику, вести розмову про конкретний музичний твір та чітко уявляти собі, яку інформацію він може (а яку не може) давати дітям.

Які знання можуть допомогти студентові глибше зрозуміти зміст музичного твору, правильно інтерпретувати його? Без яких знань неможливе його успішне виконання?

Інтерпретація музичного твору – це складний процес, який ґрунтується на синтезі: а) знань про історичну епоху; б) знань про композитора, твір якого виконується; в) знань про особливості твору (стильові, жанрові, фактурні, технічні тощо), який виконується. Художньо-інтерпретаційні уміння є складним поєднанням художньо-естетичних, музично-історичних, музично-теоретичних знань та практично-виконавських, психологічних аспектів виконання.

На основі вивчення курсу "Основний музичний інструмент" студенти повинні знати: історичні рамки, основні риси стилів музичного мистецтва та композиторів, які до них належать; жанрові особливості музичних творів; основи аналізу музичних творів (музичний синтаксис, формотворення, принципи музичного розвитку тощо); особливості роботи над різними видами фортепіанної фактури. Для виразного й осмисленого виконання музичного твору будь-якої складності важливим моментом є уміння виявляти логіко-інтонаційні зв'язки у творах, стежити за розвитком основних інтонацій (тобто відчувати синтаксичні особливості музичної мови), визначати спосіб артикуляції, відчувати жанрові ознаки у простих і розвинених формах, визначати форму музичних творів у зв'язку з їх художньо-драматургічними особливостями, тип фактури, її складових елементів та основних функцій тощо.

Безумовно, ці знання стануть основою не лише виконавських умінь студента, вони сприятимуть розширенню його мистецького тезаурусу, що є суттєвою ознакою майбутньої фахової компетентності. Однак окрім цього, кожен студент повинен чітко усвідомлювати якими знаннями й уміннями він повинен володіти для того, щоб представляти музичний твір дітям; без яких знань він не має права йти до дітей; яку інформацію він може давати дітям, щоб стимулювати у них інтерес до цього твору; яку інформацію не слід давати дітям, щоб не перенавантажувати їх сприйняття музики тощо. Відтак коло завдань, які постають перед вчителем музики у школі, є досить широким.

У процесі інструментально-виконавської підготовки студент має навчитися: *самостійно розучувати музичні твори та визначати їх образно-емоційний зміст, розрізняти національно-стильові особливості музики; відчувати жанрові ознаки, аналізувати музичний твір щодо виокремлення основних засобів музичної виразності (мелодія, ритм, темп, регістр); проектувати музичну інформацію на відповідну вікову категорію учнів. Тобто у процесі навчання студенту потрібно ставити завдання й спонукати його до пошуку засобів втілення поставленого завдання. Процес вирішення цієї проблемної ситуації сприятиме професійній адаптації майбутнього вчителя, набуттю ним моделей розв'язання проблемних завдань.*

У процесі практичної роботи над п'єсами шкільного репертуару майбутній учитель музики має оволодіти конкретними прийомами навчання учнів музики на основі цих творів. Фокусування уваги студента на цих творах як на певних музичних зразках майбутньої педагогічної діяльності, орієнтація на потреби їх практичного застосування у роботі з дітьми, розвиток у них здатності до аналітичного опрацювання цих творів та створення педагогічно адаптованої словесної характеристики виконуваного твору – це шлях до формування у студентів певного уявлення про майбутню роботу вчителя музики, про її комплексність та різноплановість.

Ґрунтовна теоретична база має стати наріжним каменем майбутньої професійної діяльності, оскільки уміння представляти музичний твір дитячій аудиторії вимагає не лише суто виконавських, психологічних, акторських якостей, але й аналітичних умінь. Тому одним із важливих аспектів інструментально-виконавської підготовки студента є не лише набуття теоретичних знань, але й уміння свідомо використовувати їх на практиці. Відтак уміння аналізувати музичний твір виступатиме одним з визначальних чинників формування у них готовності до педагогічної діяльності. *Тільки поєднання інструментально-виконавської та загальнотеоретичної підготовки, розвиток творчих здібностей студента, його мислення, нестандартних підходів до музичної діяльності дозволить сформуванню уявний прообраз його навчальної взаємодії з учнями.*

Метою навчання студента у класі основного музичного інструмента є не лише формування практичних інструментально-виконавських навичок та умінь, необхідних для виконання конкретного музичного твору, але й озброєння музично-теоретичними знаннями, необхідними для плідної виконавсько-інтерпретаційної діяльності; формування аналітичних умінь і навичок, необхідних для глибинного осягнення художнього змісту музичних творів; виховання активності й самостійності, творчих якостей, необхідних для здійснення майбутньої професійної діяльності; орієнтація на педагогічну проекцію мистецьких знань, виконавських умінь і навичок.

Змістова наповненість фортепіанного навчання має бути такою, щоб забезпечити розвиток студента як творчої особистості, яка володіє ґрунтовними знаннями, достатніми для плідної навчально-виконавської та майбутньої професійної діяльності, уміє оперувати ними при аналізі й інтерпретації музичних творів; може виразно, змістовно, художньо переконливо, технічно довершено виконувати музичні твори та аналітично оцінювати власне виконання; вміє доступно й переконливо розповісти про музику (знає про що розповісти дітям, уміє вибирати й дозувати інформацію відповідно їх вікових особливостей). Тобто дуже важливо, щоб зміст фортепіанного навчання спрямовувався на активізацію педагогічно-творчого мислення студента, щоб у процесі навчання у нього формувалися уявлення й елементарні навички майбутньої професійної діяльності.

Отже, запровадження в інструментально-виконавську практику систематичного тренінгу, спрямованого на потреби майбутньої художньо-освітньої діяльності; максимальна концентрація зусиль на активізацію педагогічного мислення студентів; перенесення знань та вмінь, отриманих у процесі роботи над конкретним музичним твором, у безпосередню музичну діяльність зі школярами під час педагогічної практики – все це створюватиме умови для продуктивної професійної самореалізації студентів у майбутньому, виступатиме одним з визначальних чинників формування у них готовності до педагогічної діяльності.

Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Подальшого вивчення потребують питання дослідження методичних основ організації фортепіанного навчання у системі музично-педагогічної освіти, розробки нових технологій оптимізації навчально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музики.

Література

1. Интеграция современного научного знания: методологический анализ / под ред. Н. Г. Костюк. – К. : Вища школа, 1984. – 184 с.
2. Лабунець В. М. Інтегроване навчання майбутніх учителів музики: теорія та практика : монографія / В. М. Лабунець, Ж. Ю. Карташова. – Кам'янець-Подільський, 2013. – 200 с.